

news letter

Pobídky nejsou cesta z krize

Vladimír Tomšík:
Pobídky nejsou
cesta z krize

Václav Klaus:
Pro deziluze
důvod není

Roman Joch:
Alexis de Tocqueville
- 150 let od smrti

Jindřich Forejt:
Advent v nás

Vladimír Tomšík
člen bankovní rady ČNB

Současná hospodářská krize nebyla způsobena náhlým utažením měnové nebo fiskální politiky, ani se nejedná o krizi vyvolanou nějakými závažnými mimoekonomickými událostmi, jakými bývají válečné konflikty či přírodní katastrofy. Současná hospodářská krize je krize alokační. Finanční systém z mnoha důvodů selhal při své funkci alokace volného kapitálu a nakumulované nerovnováhy vystoupily na povrch.

Alokační krize

Nemalou úlohu v selhání finančních zprostředkovatelů sehrála i politika nízkých úrokových sazeb v USA, která vysílala do americké ekonomiky chybný signál o časové hodnotě kapitálu. Domácnosti i firmy s tímto chybným signálem pracovaly a zakalkulovaly ho do svých rozhodnutí. Výsledkem potom byla nadměrná úroveň spotřeby v USA a přeměro-

Současná hospodářská krize je krize alokační.

vání investic do oblastí tradičně citlivých na úrokovou míru, tj. zejména do trhu nemovitostí, přičemž nereálné hypotéky byly ještě uměle podporovány státem. Česká republika je v tomto případě spíše obětí zahraničních událostí. Je to daň, kterou musíme akceptovat za to, že můžeme využívat našeho zapojení do mezinárodního obchodu a dělby práce.

Nicméně i česká domácí hospodářská politika nese určitý díl viny na současné situaci země. Dlouhodobým prosazováním a realizací investičních pobídek došlo k výrazné specializaci české ekonomiky na oblast automobilového průmyslu, což se projevilo např. tím, že v roce 2008 naše desetimilionová ekonomika produkovala podobné množství automobilů jako např. podstatně větší ekonomika Itálie. Euforii z velkého objemu produkce a zaměstnanosti v tomto a příbuzných oborech dnes vystřídaló vystřízlivění, že naše ekonomika je plně vystavena výkyvům tohoto velmi cyklického odvětví. A to je příklad, kdy pobídky nejen mohou snižovat efektivitu alokace kapitálu, ale také mohou přispívat k větší nestabi-

litě ekonomiky tím, že vedou k nadměrné koncentraci zdrojů do určitých odvětví.

Jestliže si uvědomíme výše zmíněný „alokační“ aspekt krize, potom naplno vysvitne absurdita investičních a spotřebních pobídek - či lépe řečeno dotací - jako navrhovaného nástroje jejího řešení. Snad nikdo nemá pochyby o tom, že pobídky mají

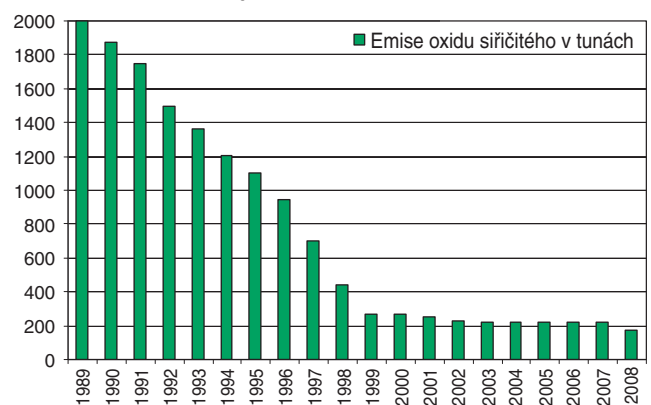
Pobídky nejen mohou snižovat efektivitu alokace kapitálu, ale také mohou přispívat k větší nestabilitě ekonomiky tím, že vedou k nadměrné koncentraci zdrojů do určitých odvětví.

alokační dopady - mění rozhodnutí subjektů o objemu a hlavně druhu výdajů. Tato manipulace s výdaji investorů či spotřebitelů vzdaluje nutně strukturu jejich výdajů od struktury, která by nastala bez pobídek.

Jinými slovy řečeno: krizi, která vznikla tím, že struktura investic a výdajů byla vy-

PROSINCOVÝ GRAF CEPU

Čistý vzduch v Česku

Pramen: ČSÚ

chýlená, se prostřednictvím pobídek snažíme řešit dalším vychylováním struktury výdajů. To znamená, že se snažíme léčit nemoc přesně tím, co stálo u jejího původu. A to vše se děje ve snaze zvýšit objem výdajů, aniž by se struktura brala vážně. Jsem přesvědčený, že se jedná o mechanický, keynesovský a tedy příliš agregovaný pohled na ekonomiku. Pohled, který již v minulosti několikrát selhal, a je povinností ekonomů na to znovu a znovu veřejně upozorňovat.

Spotřební a investiční pobídky

Spotřební pobídky - dnes reprezentovány zejména tzv. šrotovným - obzvláště vynikají ve své absurdnosti. Jistěže na první pohled tyto pobídky jakoby fungují - vedou ke zvýšení prodeje podporovaných statků, ovšem jedná se pouze o tzv. mezičasovou substituci. Lidé přesunou nákup statku z budoucích období do současnosti, což se pochopitelně v budoucnu odrazí v poklesu poptávaného množství. Opatření tak sice tlumí současnou snižení poptávky, ale za cenu snížení poptávky v budoucnu. Kromě toho se jedná o opatření ryze diskriminační (proč je podporována spotřeba jednoho statku a nikoliv jiného atd.).

Navíc náklady na toto opatření nelze ospravedlnit ani argumentací, že přinášejí pozitivní externalitu nebo že se daňově nakonec vyplatí, což jsou tradiční (byť zřejmě neplatné) argumenty používané u investičních pobídek. Spotřební pobídky tak jednoduše představují transfer

od daňových poplatníků, kteří vyvolené podporované statky nespoteblovávají, ve prospěch těch, kteří je spotřeblovávají anebo vyrábějí. Otevřené ekonomiky se také musejí smířit s tím, že spotřebními pobídkami mohou stimulovat nejen poptávku po domácích statcích, ale také po statcích zahraničních.

To vyvolává přirozeně určité pnutí mezi zeměmi, které spotřební pobídky zavedly, a zeměmi, které je nezavedly, ale jsou producenty a exportéry těchto statků. Dokonce se objevují názory, které by ještě před jediným rokem byly považovány za naprosto neuvěřitelné - totiž že nezavedení spotřebních pobídek je jakési černé pasažerství (free riding) ze strany exportujících zemí. Takže negativní nálepku dostává ta země, která se snaží tomuto nadmíru neblahému a velmi spornému opatření vyhnout.

Stejně jako nástroj cesty z krize nefungují spotřební pobídky, tak nemohou fungovat ani pobídky investic. Jistě, bylo by možné je konstruovat tak, aby objem investic v krizovém období neklesal tak rychle, nebo aby dokonce objem investic rostl. Ale i zde platí výše uvedená námitka - není přece smysluplné léčit krizi vzniklou umělou a nevhodnou alokací kapitálu pomocí další, umělé alokace, která se v budoucnu opět ukáže jako podprůměrně rentabilní nebo nerentabilní. Ani sebelepším systémem pobídek a ani sebelepším modelem nebudeme nikdy schopni suplovat trh. Využívat pobídek jako nástroj řešení krize nevede k její léčbě, je to

pouze oddalování průběhu nemoci, je to pouze léčba symptomů, ale za cenu toho, že v budoucnu se krize stejně projeví a bude ještě hlubší.

Pobídky v zastupitelské demokracii

Argumenty o nevhodnosti pobídek jsou ekonomům dlouhodobě známé. Přesto jsou investiční pobídky a dotace používány jak v zemích rozvíjejících se, tak i v zemích vyspělých, jsou prosazovány jak vládami levicového směru, tak i vládami, které samy sebe označují za pravicové. A dnes, v období finanční a hospodářské krize, popularita těchto opatření ještě vzrostla. To vyvolává zásadní otázku, proč tomu tak je. Jestliže ekonomie, jakožto specializovaná věda o společnosti, investiční pobídky

Využívat pobídek jako nástroj řešení krize nevede k její léčbě, je to pouze oddalování průběhu nemoci, je to pouze léčba symptomů, ale za cenu toho, že v budoucnu se krize stejně projeví a bude ještě hlubší.

odmítá, ale přesto k nim praktická hospodářská politika přistupuje, je evidentní, že jádro věci vězí v politickém systému, který o pobídkách rozhoduje.

Pobídky jsou typickým příkladem opatření, jehož pozitivní důsledky jsou koncentrované a zřejmé, zatímco jehož náklady jsou obvykle rozptýlené a často většinou lidí skryté. Fakt, že ekonomie může tyto skryté náklady rozkrýt, pochopitelně nijak výrazně fungování politického systému neovlivní. V zastupitelské demokracii je volený zástupce, tj. politik, často závislý na viditelných důsledcích svých opatření. Friedrich Hayek ve svém monumentálním díle Právo, zákonodárství a svoboda v tomto dokonce vidí natolik zásadní defekt fungování systému zastupitelské demokracie, že by podle jeho názoru mohl vést až ke ztrátě svobodné společnosti jako takové. Jestliže politici nabízejí ve volbách nikoliv různá „pra-

vidla hry“ (tj. obecné zákony), ale místo toho již slibují konkrétní výsledky hry (např. vytvořit tolik a tolik pracovních míst v tom a tom okrese), potom se podle Hayeka taková demokracie ocitá na šikmé ploše.

I když politické orgány zůstávají demokratické v tom smyslu, že jsou volené a voliči tedy odvolatelné, hrozí, že vláda se stane neomezenou a že bude zasahovat do všech oblastí života jednotlivců i skupin. Podle Hayeka je moderní demokratická vláda téměř odsouzena k tomu, aby ad hoc zasahovala a udržovala si tak většinové veřejné mínění, protože kdyby to nedělala, voliči by měli za to, že taková vláda nedělá vše, co by udělat mohla. A proto se musí uchýlovat k „opatřením“, i kdyby tím narušovala logiku daného právního řádu. Samozřejmě, že existence pobídek je jen partikulárním problémem, ale je dobrou ilustrací tohoto vývoje. Náplní práce politika se tak více a více stávají ad hoc opatření, ale nikoliv jen běžná exekutiva v rámci daných pravidel hry, ale opatření, která mají suplovat výsledky působení trhu.

Jak z pobídek ven?

Lze pobídky a jim podobná opatření deformující trh okamžitě zrušit? Podíváme-li se na problematiku očima zájmových skupin, potom situace pro zastávce volného trhu nevypadá moc nadějně. Investiční pobídky stejně tak jako mnoho jiných státních zásahů splňují to, že jejich náklady jsou rozptýlené a efekty koncentrované, takže zájmové skupiny se snadno ustaví, ale obtížně eliminují. Navíc pro lokální politiky je logické a v rámci politické hry vlastně zcela racionální snažit se na nabízené pobídky dosáhnout a zajistit tak pro svůj region dotaci hrazenou z centrálních prostředků.

Ve skutečnosti tuto dotaci získá investor, nikoliv region. Region může doufat v pozitivní externalitu, ale jejich rozsah bude nejspíše menší, než se všeobecně očekává. Nicméně v této souvislosti plně platí Hayekův postřeh - takový politik je de facto od-

Zvýhodněné předplatné na rok 2010

Staňte se předplatiteli CEPu na rok 2010 již nyní do konce roku a získáte nejen předplatné na celý rok 2010, ale navíc i na zbytek roku stávajícího. Předplatné zahrnuje pravidelný newsletter, sborníky a ostatní publikace, pozvánky na semináře.

Více o výhodách předplatného na

www.cepin.cz

v sekci předplatné.

souzen k tomu bojovat o kus nabízeného koláče, protože pokud by o něj nebojoval, o to více zbude na regiony ostatní a on jako politik svým odmítnutím pobídek ničeho nedosáhne. Lokální politik, byť by plně chápal škodlivost a absurditu systému investičních pobídek a dotací a byť by s nimi vnitřně nesouhlasil, nemohl by od nich upustit.

Všimněme si, že čím centrálnější a vzdálenější je zdroj oněch dotačních peněz, tím spíše je lokální politik „nucen“ přistoupit na pobídkovou a dotační hru. Kdyby

*Je třeba veřejnosti
odkrývat zjevnou
nespravedlnost
investičních pobídek,
jejich diskriminační
charakter a nerovnost
zacházení.*

prostředky, které slouží jako pobídky pro nějaký investiční projekt, byly např. z obecního rozpočtu nebo by odpovídaly výpadku příjmů místního rozpočtu, potom by podpora pobídky lokálním politikem nebyla tak jednoznačná. Čím vzdálenější je ale zdroj dotací, tím spíše bude město nebo region imunizován od možných nákladů, tím více budou náklady rozptýleny. To platí i pro politiky na centrální národní úrovni, kteří se ocitají v Evropské unii v pozici jakýchsi lokálních politiků vůči orgánům EU a nemohou si dovolit nežádat dotace z „evropských fondů“. Získávání „evropských fondů“, jakožto dotačních prostředků nejvíce vzdálených, se tak stalo naprostým imperativem. Je až s podivem, jaká agenda a jaký mediální kolotoč se ve všech zemích kolem těchto prostředků roztáčí, přestože jejich výše je (a řekněme otevřeně, že naštěstí!) relativně malá (v průměru kolem 1 % HDP ročně).

Chci však věřit, že i když pozice pobídek a jim podobných dotačních opatření se v dnešní evropské post-demokracii zdá velmi silná, přesto není nezměnitelná. Neexistuje sice žádné jednoduché a zaručené řešení, přesto se podle mě nemusí

zabředávat do stále většího státního dirigismu, do stále zmanipulovanější a od trhu se odchylojící ekonomiky. Nelze očekávat, že by pro voliče najednou přestaly být lákavé sliby konkrétních výsledků místo pouhých pravidel s nejistými výsledky. Stejně tak nelze po občanech žádat, aby při utváření svého mínění zahrnovali výše zmiňované argumenty o faktické škodlivosti pobídek, protože to jsou argumenty odborné a nikoliv triviální. Přesto existuje ještě jeden aspekt rozhodování občanů, podle kterého mění svá mínění a který jsem zatím nezval v potaz.

Lidé, přestože se zajímají o konkrétní výsledky, nehlasují pouze podle nich. Do demokratického hlasování promítají také své hodnotové postoje. A mezi těmito hodnotovými postoji si vždy dobře stála, a jsem přesvědčen, že si vždy bude dobře stát, především hodnota spravedlnosti. Pokud je tato hypotéza správná, potom by mělo být možné zastavit bujení a snad i zvrátit nejen systém spotřebních a investičních pobídek, ale i mnoho dalších opatření, která se díky ustaveným zájmovým skupinám udržují. Jediná cesta, která mne napadá, spočívá v tom, že je třeba veřejnosti odkrývat zjevnou nespravedlnost investičních pobídek, jejich diskriminační charakter a nerovnost zacházení.

Trh nelze ničím nahradit

Pobídky lze považovat za učebnicový příklad Bastiatova rozlišení ekonomických jevů na ty, které vidět lze, a ty, které nikoliv. Ani sofistická metodika poradenských společností, která má za úkol prokázat vždy v jednotlivých konkrétních případech, že pobídky se vyplácí, ani dnes tak moderní mantra o potřebě podpory aplikovaného výzkumu a vývoje nemohou skrýt neblahé důsledky pobídek a dotací pro fungování kapitalistického systému. Údajné pozitivní externality, neboli efekty (pozitivního) „přelévání“, zmiňované zejména v souvislosti s přímými zahraničními investicemi jsou podle mého

názoru přehnané. Většina efektů, které realizace investice přinese, je internalizována, je vtělena do tržních cen

*Stát se musí smířit s tím,
že jeho schopnost alokovat
zdroje pro ekonomická
použití je systematicky
a citelně horší než
schopnost trhu*

a mezd a do tržních vztahů mezi odběrateli a dodavateli, takže opírat argumentaci o pozitivní externalitu je podle mého názoru liché.

Podobně se ukazuje, že pobídky nejsou ani dobrým nástrojem pro vyrovnávání regionálních rozdílů ať již v míře nezaměstnanosti nebo rozdílů v ekonomické vyspělosti. Stát se musí smířit s tím, že jeho schopnost alokovat zdroje pro ekonomická použití je systematicky a citelně horší než schopnost trhu. Musíme si uvědomit, že stát není náhradníkem, který bude preventivně(!) zaskakovat za trh tam, kde si někteří lidé myslí, že trh jistě selže. Ano, preventivní zások je přesně

to, co je obhajováno doktrínou externalit, protože tato doktrína říká, že je nutné manipulovat čistými zisky, cenami či jinými tržními signály již dopředu, protože trh jistě bude tyto signály poskytovat chybně. Poznání o nemožnosti nahradit trhy (nejen) při alokaci je dvojnásob důležité zdůrazňovat dnes, kdy průběh ekonomické krize u některých lidí otrásá vírou ve schopnosti kapitalistického systému.

Jsem si vědom, že výše prezentované názory mohou jít proti proudu dnes realizované hospodářské politiky mnoha zemí. Je ale o to důležitější je veřejně a nahlas říkat, protože aktuální krize sice pomine, ale škody, které může napáchat, mohou být podstatně větší než ztráty na HDP a zaměstnanosti během krize. Tyto škody mohou mít povahu dlouholetého ovlivnění myšlenkového klimatu v celé společnosti, odklonu od tržního hospodářství a odklonu od respektování svobody jednotlivce a principu spravedlnosti. ■

NOVINKA

CEP nabízí sborník č. 80/2009 „**Nová regulace finančních trhů – záchrana, nebo zkáza?**“, do něhož přispěli **Mojmír Hampl, Jiří Król, Josef Mládek, Pavel Kysilka, Dušan Tríska, Václav Klaus, Miroslav Singer, Klára Hájková, Petr Musílek, David Marek, Lukáš Kovanda a Tomáš Munzi**. V přílohách je stanovisko ČNB k Larosiérově zprávě. Editorem sborníku je **Marek Loužek**. Předmluvu napsal prezident **Václav Klaus**

Cena: 70 Kč, 122 stran.

objednávky na www.cep.cz

Pro deziluze důvod není*

Václav Klaus

Vedení časopisu Euro svou tradiční předvánoční akci letos pojalo trochu vzpomínkově. Nevím, jak moc se do toho dnes pouštět, i když jsem smutný z toho, jak jednostranně kolem letošního 17. listopadu interpretovala uplynulých dvacet let úzká skupinka těch, kteří k tomu v televizi dostávali zcela nadstandardní příležitost.

Mrzí mne, že chybí seriózní veřejná obhajoba tohoto nejúspěšnějšího období naší moderní historie, že chybí politická strana, která by naši unikátní, vskutku historickou transformaci a na ni navazující dnešek, hájila. Krátkozrakost uvažování většiny dnešních politiků je hrozivá a frustrace a nepřejícnost těch, kteří počátkem 90. let politicky nezvítězili, je ještě horší. Právě oni však mají za zády většinu médií.

Tomu se však zde dnes detailně věnovat nebudu. Odkazuji na knihu, kterou jsem k 20. výročí konce komunismu vydal v polovině listopadu s názvem „Kde začíná zítřek“. Je to pro mne kniha vážná a nechci ji pár větami trivializovat.

Očekávání a realita

1. Na pozvánce uvedené téma zní „20 let poté – očekávání a realita“. Tento název jsem nakonec zvolil já, když jsem rezolutně odmítl původní návrh, který zněl: „20 let poté – víze a deziluze“. Jsem přesvědčen, že pro deziluze u nás důvod není. Deziluzemi u nás dnes trpí snad jen jistá malá, ale mediálně vlivná skupina intelektuálů, umělců a akademiků, která svobodu a celou naši fundamentální společenskou změnu pravdě-

podobně nepochopila, resp. pochopit nechtěla, protože vycházela z toho, že nejde o svobodu pro všechny, ale jen pro ně a kteří si mysleli, že svoboda hlavně znamená jejich vlastní společenské (a s tím spojené i finanční) ocenění a uznání na bázi toho, jak vysoko sebe sama hodnotí oni sami.

Před dvaceti lety bylo naším úkolem zrealizovat hlubokou systémovou změnu, tedy změnu podstaty systému, nikoli zajistit každému, bez jeho vlastního přispění, bezproblémový a luxusní život.

Snažil jsem se jim hned od počátku říkat, že jakákoli cena je určena průsečíkem křivek nabídky a poptávky a nikoli tím, co si o sobě myslí sama nabídka. To se jim strašně nelíbilo, a nelíbí dodnes, a proto jejich deziluze, vedoucí až ke ztrátě základních elementů racionálního uvažování. Letošní oslavy 17. listopadu (především v médiích) toho byly až příliš tristní ukázkou. Znovu jsme v okamžiku, kdy naši zemi hrozí návrat od svobody zpět k nepolitické politice.

2. Před dvaceti lety bylo naším úkolem zrealizovat hlubokou systémovou změnu, tedy změnu podstaty systému, nikoli zajistit každému, bez jeho vlastního přispění, bezproblémový a luxusní život. Troufám si tvrdit, že jsme tuto systémovou změnu provedli lépe, rychleji a s menšími náklady než další transformující se země. Díky tomu jsme se velmi brzy stali normální evropskou zemí, cokoli si o této specifické normálnosti myslím např. já.

Z dnešní „evropské normálnosti“ jsem spíše smuten.

Věřil jsem, že se některým známým evropským nectnostem vyhneme, protože jsme byli nebo alespoň být měli naši minulostí dostatečně poučeni. Myslel jsem, že odmítneme německou „soziale Marktwirtschaft“, francouzský, již od Colberta trvající levičácký etatismus, britský labourismus třetích cest, štědrý skandinávský socialismus,

Jsmo učebnicově typická malá otevřená ekonomika se vším, co to znamená.

Cohn-Benditovskou agresivní zelenost, bruselský europoismus a že půjdeme cestou klasické parlamentní demokracie a tržní ekonomiky, a to – jak jsem říkával na počátku – „bez jakýchkoli znehodnocujících adjektiv“. Bohužel jsme se těmto nectnostem nevyhnuli – z důvodů vlastních, tedy vnitřních, ale i vnějších.

Teď proto řešíme, a nebo často bohužel ani neřešíme, standardní evropské problémy. Patří mezi ně: neúnosně vysoká míra přerozdělování,

vedoucí k demotivačnímu zdanění a k obrovské moci přerozdělovacího státu, resp. jeho reprezentantů; nevykonost paternalistického sociálního státu, nenutícího lidi pracovat; neudržitelná deficitnost veřejných financí, neboť kdekdo chce něco od státu dostávat a málokdo chce platit; stárnutí populace a rigidita a neadaptabilita penzijních systémů; nenalezení dlouhodobě únosného systému financování stále dražšího zdravotnictví, dosud založeného na konceptu, že je plátcem někdo jiný než pacient; neufinancovatelnost vzdělávacích systémů, vyvolaná umělým a zbytečným prodlužováním délky studia na základě totálně mylných představ o tom, co znamená skutečná vzdelanost. To ve svém důsledku vede – přes všechny vznešené fráze – k výraznému snižování kvality vzdělávání; nezvládnutelnost masivní imigrace, je-li přijat módní a politicky korektní koncept multikulturalismu a humanrightismu a jsou-li tyto ideové koncepty navíc doprovázeny štedrým

Nakladatelství **Euromedia Group, k. s. – Knižní klub** nabízí knihu **Václava Klause „Kde začíná zítřek“** (2009). Kniha se zabývá pádem komunismu a přechodem k demokracii a tržní ekonomice v ČR. První kapitola se ptá, co bylo v roce 1989 opuštěno. Druhá část se zabývá transformací, aneb kam jít a jak tam jít. Třetí část rozebírá dnešek, neboli kde jsme. Čtvrtá část zkoumá zítřek, aneb kudy to asi půjde dál. Poutavé čtení, 205 stran, objednávky na www.knizniweb.cz

* Teze pro EURO Business Breakfast: „20 let poté – očekávání a realita“, restaurace Mlýnec, Novotného lávka, Praha, 10. prosince 2009.

sociálním systémem; oslabování, ne-li ztracení se identifikace lidí s onou základní a zcela přirozenou společenskou entitou, kterou je národní – či kolem dominantního národa – budovaný stát.

Obávám se, že každý z těchto trendů a tendencí (a je jich jistě více) v sobě obsahuje destruktivní, výbušný potenciál. Nedojde-li k jejich přerušení, zítřek nás o tom přesvědčí.

Ekonomické otřesy

3. Původně jsem si myslel, že zde dnes jde – jako každoročně – primárně o ekonomické fórum. Proto pár slov i v tomto směru. Naše dnešní recese, která je důsledkem mimo nás vzniklé světové finanční a ekonomické krize, byla, bohužel, nevyhnutelná díky mimořádné otevřenosti a tím i velké zranitelnosti české ekonomiky. Jsme učebnicově typická malá otevřená ekonomika se vším, co to znamená.

Nedávno jsem byl na státní návštěvě země, kterou současná krize příliš nepostihla. Byla to Brazílie. Důvodem není nic jiného než malá otevřenost tamní ekonomiky. Brazílii za rok navštíví šest milionů turistů, jen Pražský hrad pět milionů. Český export v loňském roce dosáhl téměř 150 mld. dolarů, brazilský necelých 200 miliard, a to má tato země dvacetkrát více obyvatel než my. Proto jsme letošnímu pádu HDP o zhruba 4 % zabránit nemohli a naštěstí jsme se mu nepokoušeli bránit „obamovskou cestou“.

Ekonomika jistě sama – relativně brzy – znovu získá svou přirozenou dynamiku. Máme obrovskou výhodu ve vlastní měně. Kurs české koruny i nadále zůstává veličinou proměnlivou, nikoli navždy zafixovanou konstantou. Ty malé evropské otevřené ekonomiky, které mají euro nebo jsou různými měnovými uspořádáními s eurem pevně spojené na dnešní krizi doplatily nejvíce – např. pobaltské státy. To byl téměř laboratorní experiment.

4. Dnešní recese také potvrdila známou učebnicovou poučku o těsné korelaci a navíc vysoce nelineárním vztahu mezi poklesem HDP a výpadky příjmů státního rozpočtu.

Je-li variabilita výdajů státního rozpočtu směrem dolů nulová či extrémně nízká, vzniká neřešitelný problém.

Proto se ohledně naší ekonomické budoucnosti více bojím otřesů, které budou plynout z oblasti ekonomiky státu, tedy z veřejných financí, než z vlastních problémů ekonomiky, resp. její podnikové sféry. Variant mnoho není. Buď se nic nestane a vznikne nezvládnutelný veřejný dluh, na jehož splácení však tak jako tak jednou dojde, nebo i v krátkém období nastane společenský otřes vyvolaný tlakem odborů a dalších nátlakových skupin na jiné krájení koláče veřejných peněz. Pobuřuje mne, že různé – státem financované – profese nechápou, že nižší HDP znamená nižší objem finančních prostředků v rukou státu a tudíž nižší schopnost státu platit jejich mzdy a platy.

Proto se ohledně naší ekonomické budoucnosti více bojím otřesů, které budou plynout z oblasti ekonomiky státu, tedy z veřejných financí, než z vlastních problémů ekonomiky, resp. její podnikové sféry.

Jakkoli je to absurdní, krátko- či střednědobý problém by vyvolalo i to, kdyby byla po volbách vytvořena odvážná vláda, která by tyto věci řešila razantním omezením státních výdajů a tím i významné složky agregátní poptávky. Toto případné ubrání agregátní poptávky by mělo větší efekt než ztráta kapacitotvorného efektu těchto výdajů, o který krátkodobě tolik nejde.

Zdá se mi proto, že naše dnešní situace žádné dobré a líbivé řešení nemá. Má však různá řešení lepší a horší. Neřešit ji vůbec by bylo řešením úplně nejhorším.

Oteplovací alarmismus

5. Nikdy mne neuchvacovaly zdánlivě všem srozumitelné nabídkové problémy typu hrozičího omezení dodávek ropy či zemního plynu. Za mylné považuji zdánlivě snadné technicko-inženýrské uvažování o těchto věcech,

do kterého se mnozí rádi pouští (a tváří se jako velcí odborníci). Je však třeba uvažovat ekonomicky.

Většinou se jedná o celosvětově obchodované komodity, tzv. tradables. Jejich nabídka je vysoce elastická. Cena je námi neovlivnitelná, protože náš podíl na světové poptávce je zanedbatelný. Jsme klasickými price-takers. Politizace těchto věcí je velkou chybou. Krátkodobě jistě problém vzniknout může, ale doposud pro nás nevznikl. Středně- a dlouhodobě dominuje substituce zdrojů a technický pokrok. Pro strach či pesimismus není důvod.

6. Nezmínil jsem tragické omyly doktríny globálního oteplování a zhoubnost kodaňské a podobných konferencí, ale o tom jsem toho v posledních letech u nás i ve světě řekl a napsal dost. Zdánlivě není co dodat, ale právě v těchto dnech se koná ona nešťastná Kodaňská konference. Dojde-li tam pod záminkou nesmyslného „oteplovacího“ alarmismu k jakékoli dohodě, bude to znamenat další výrazné omezení naší svobody a naší prosperity. Dojde tím k dalším zákazům a příkazům. Dojde k umělému zvyšování cen energií, ať se zvolí jakákoli metoda regulace. Děsí mne, že se některým z Vás líbí zdánlivě „tržní“ metoda obchodování s povolenkami. Ta je čistým státním

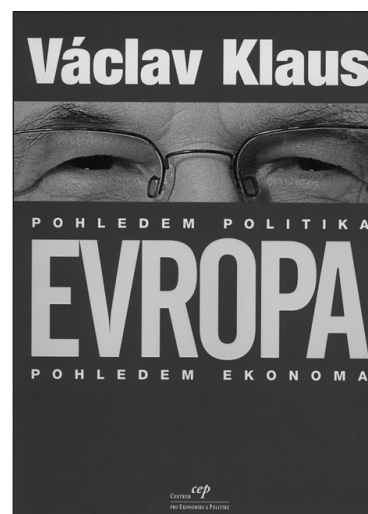
intervencionismem, na němž nic tržního není. Někdo na ní – na náš účet – jistě vydělá.

Byl jsem před dvěma týdny překvapen, když jsem zjistil, jak moc se na úspěch Kodaňské konference těší např. guvernér brazilské Amazonie. Nové zakázky a omezení přehlídí, protože čeká jednu jedinou věc: že mu bude i dnes existující zákaz kácení deštných pralesů kompenzován. Na můj dotaz, kdo mu to bude kompenzovat, řekl „svět“ (o mundo).

7. Na závěr nemohu nezmínit nedávnou akci bruselského úřadu pro hospodářskou soutěž v našem ČEZu. Nechci opakovat to, že si nepřejí, aby nám někdo z ciziny kontroloval naše notebooky a mobily. Ale možná, že už to není cizina a že to právě tak někteří lidé u nás svou apoteózou všezahrnující evropeizace chtěli a chtějí. Já polemizuji se smysluplností úřadů pro hospodářskou soutěž obecně, z liberálního ekonomického pohledu, ať jsou tyto úřady domácí nebo zahraniční. Ospravedlnění pro jejich existenci z hlediska ekonomické teorie je malé a jejich pokus bojovat proti selháním trhu vždycky končí daleko větším selháním státu.

8. Vráťím-li se zpět k názvu tohoto dnešního setkání, nemám deziluze, ale ani nezodpovědná, nerealistická očekávání. U mne je expectations-reality gap close to zero.

NABÍZÍME

Kniha **Evropa pohledem politika – pohledem ekonomika** je souhrnem textů prezidenta **Václava Klause**, které na téma evropské integrace napsal v letech 1993–2001. Klausův přístup lze shrnout jedním slovem – euro-realismus. Kniha může být cenným zdrojem informací nejen pro politology a ekonomy, ale pro všechny občany, kteří jsou ochotni vnímat problémy evropské integrace v celé jejich

šíři, realisticky. Předmluvu napsal **Jiří Weigl**.

Cena: 100 Kč, 224 stran.

objednávky na www.cep.cz

Alexis de Tocqueville – 150 let od smrti

Roman Joch

ředitel Občanského institutu

Alexis de Tocqueville (1805–1859), jehož stopadesáté výročí úmrtí si letos připomínáme, byl známým francouzským demokratem a klasicem liberálního konzervatismu. Jeho odkaz je stále živý. Tocqueville pocházel z francouzské aristokratické rodiny v Normandii, jejíž několik příslušníků bylo za Francouzské revoluce gilotinováno (jeho vlastní rodiče unikli gilotině v roce 1794 jen o vlasek; zachránil je od ní jen pád Robespiera).

Plodný život

Tocquevillův otec zastával vlivné postavení za restaurace Bourbonů (v letech 1815–30), které ale svrhla červecová revoluce v roce 1830, jež nastolila konstituční monarchii britského typu v čele s orleánskou dynastií. Mnozí na pravici se tehdy obávali, že demokratická revoluce zničí monarchii i aristokracii a nastolí anarchii; mnozí na levi-

ci se těšili, že demokratická revoluce zničí monarchii i aristokracii a nastolí svobodu. Mladý Tocqueville, aby zjistil, co vlastně od demokracie očekávat, se tudíž vydal do USA – první demokratické republiky tehdejšího světa – zkoumat, co demokracie udělá s aristokracií a svobodou, jež byly dvě věci velice drahé jeho srdci.

Na rozdíl od francouzské pravice té doby, která si myslela, že demokracie povede k anarchii, on zjistil, že demokracie naopak vede ke společenské konformitě a může vést až k měkkému despotismu; na rozdíl od francouzské levice té doby, která věřila, že demokracie vede k větší svobodě, on shledal, že vše pro rovnost v demokratickém věku je naopak velkou hrozbou pro svobodu; podle něj je osobní a politická svoboda nejvíce nápomocná aristokracie.

Za vlády orleánské dynastie (1830–48) zastával volené politické funkce, po únorové revoluci 1848, která svrhla monarchii a nastolila druhou republiku, se podílel na vypracování její Ústavy a působil krátce i jako její ministr zahraničí. Když se v červnu 1848 v Paříži dělníci pod vedením socialistů dopustili ozbrojeného povstání proti republice, Tocqueville otevřeně podporoval republikánského generála Cavaignaca a jeho

*Alexis de Tocqueville
byl géniem a prorokem
demokratického věku.*

vojáky, kteří povstání potlačili a dělníky postříleli v ulicích (což mu nemohli odpustit mnozí levicoví intelektuálové té doby).

Tocqueville byl odpůrcem prezidenta Ludvíka Napoleona. Když ten v prosinci 1851 uskutečnil převrat, zrušil ústavu a prohlásil se za doživotního vládce a vzápětí za císaře Napoleona III. (což mu lid následně v referendu demokraticky odsouhlasil, jak se Tocqueville obával), Tocqueville se po-

kusil převratu čelit, ale byl Ludvíkem Napoleonem uvězněn. Tocqueville po propuštění z vězení žil krátce v exilu v Anglii a poté v politickém ústraní ve Francii, kde v roce 1859 předčasně – na tuberkulózu – zemřel.

Prorok

demokratického věku

Alexis de Tocqueville byl géniem a prorokem demokratického věku. Říká se o něm, že byl nejlepším přítelem demokracie, jakého kdy měla, ale zároveň – či možná právě proto – jejím nejsoudnějším kritikem. Ve skutečnosti nebyl ani tak přítelem demokracie, jako spíše považoval za jisté, že demokratický věk nastane, ať už se nám to líbí či nikoli, tudíž nemá smysl se mu bránit; má však smysl se snažit, aby byl co nejméně nebezpečný pro svobodu.

Politicky byl klasickým liberálem, dokonce klasickým liberálem *par excellence*, jehož hlavním zájmem byla svoboda, ale s tím, co je dnes označováno za „liberalismus“ na Západě, by měl jen málo společného. Jeho tehdejší názory zasazené do dnešní doby by z něj dnes dělaly

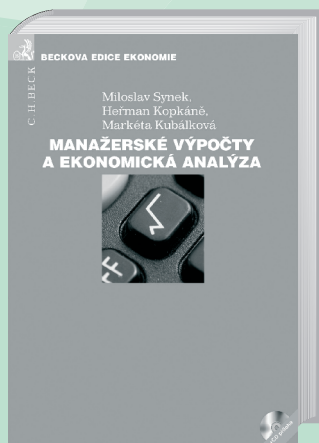
Nakladatelství C. H. Beck

MILOSLAV SYNEK / HEŘMAN KOPKÁNE
MARKÉTA KUBÁLKOVÁ

Manažerské výpočty a ekonomická analýza

CD příloha

B5, vázané, obj. č. BEK 25, cena dle rozsahu, ISBN 978-80-7400-154-3

Publikace lze objednat s 5% slevou
v e-shopu na adrese www.beck.cz,
nebo písemně na adrese:
Nakladatelství C. H. Beck,
Řeznická 17, 110 00 Praha 1,
tel.: 225 993 959, fax: 225 993 920,
e-mail: beck@beck.cz

ALOJZ NEMEČEK
JIŘÍ JANATA

Oceňování majetku v pojišťovnictví

B5, brožované, obj. č. BP 82, cena dle rozsahu
ISBN 978-80-7400-114-7

konzervativce, proto je někdy označován za liberálně-konzervativního myslitele. To je však nepřesné. Zakrývá to totiž podstatu jeho sporu s moderním liberalismem, jenž se týká vnitřního rozporu v historii liberalismu. Tocqueville byl jednoznačně klasickým liberálem, neboť jeho hlavní starostí v politice bylo, jak dosáhnout a uchovat politickou a osobní svobodu – svobodu od tyranie, od státní moci, od despotismu. Oprávněně řekl: „Věřím, že svobodu bych měl milovat v každé době; ale v době, v níž žijeme, jsem ochoten ji zbožňovat... Svoboda je mou nejpřednější vášní.“

Jednou věcí je milovat svobodu a toužit po ní; věcí druhou jinou je být si vědom jejich společenských podmínek a předpokladů; okolností, jež jsou jí buď nápomocné, anebo naopak zhoubné. A samozřejmě, jak ty první navodit a udržet, a jak se těm druhým vyhnout. Na tyto otázky dával Tocqueville odpovědi opačné, než následný vývoj liberalismu (a hlavního proudu politického myšlení); dával na ně odpovědi konzervativní. Jinými slovy, podle Tocquevilla ty odpovědi, které dnes označujeme za konzervativní, mohou vést k dosažení a udržení svobodné společnosti; zatímco ty, které doporučuje moderní liberalismus (a s ním i moderní vývoj), společnost od svobody vzdalují.

Svoboda a rovnost

Prvním případem je vztah svobody a rovnosti. Svoboda je slučitelná jen s jedním typem rovnosti: s rovností před zákonem. Pokud o dosažení jakékoli rovnosti další nutně vedou k umenšení či ztrátě svobody. Alexis de Tocqueville si správně všiml, že pokud v člověku převáží vašeň pro rovnost nad vášní pro svobodu, svoboda v dané společnosti skončí. Navíc, čím větší je rovnost, tím méně lidé tolerují jakékoli zbylé nerovnosti – i ty sebemenší. Čím je tedy více rovnosti, tím tvrdší jsou útoky proti svobodě. Tocqueville byl samozřejmě přesvědčen, že svobo-

da s nerovností by měla být mnohonásobně preferována před jakýmkoli otroctvím v rovnosti. Jenže moderní svět se vydal přesně opačným směrem.

Uvedme dva příklady: v zemi jménem Rhodesie byli lidé vzhledem k době a místu relativně svobodní, nebyli si však rovni: politickou moc měla jen (bílá) menšina. Tato nerovnost byla světu trnem v oku, proto Rhodesie byla přinucena vydat se na cestu k rovnosti a stala se z ní země jménem Zimbabwe. Představou v pozadí tohoto přechodu bylo, že v Zimbabwe bude svoboda i rovnost. Jak víme, tak to nedopadlo. Rovnosti bylo sice zprvu dosaženo, ale svoboda byla postupně čím dále tím více ničena. Nyní je v Zimbabwe naprostá ne-svoboda a země je klasickým příkladem tyranie. Vášeň pro rovnost tak v praxi vedla ke zničení svobody. Stálo to za to? Odpověď, již by dal Tocqueville, je zřejmá.

Jiný příklad: vašeň pro rovnost vede k tomu, že přestávají být tolerovány jakékoli nerovnosti (či projevy nerovností) mezi lidmi na základě jejich pohlaví, rasy, věku, politické, náboženské či sexuální orientace. A za účelem vymýcení těchto nerovností se sahá na mnohé tradiční svobody: především svobodu smlouvy a spolčování, ale i svobodu slova a projevu. Projev, jenž byl ještě před pár lety považován za svobodné projevení mínění, začíná být dnes považován za projev nenávisť a jako takový jej mnozí požadují zakázat a trestat. Jedná se o snahu eliminovat nerovnosti za cenu omezení svobody.

Kritika sociálního státu

Druhým případem rozchodu Tocquevilla s moderním levicovým liberalismem je samozřejmě *welfare state*, stát pečovatelský a zaopatřující. Tocqueville jej odmítal, hlavní proud moderního liberalismu jej akceptuje, ba vítá. Známé jsou pasáže z Tocquevilla, kde popisuje tento nový, měkký despotismus, neosobní ohromný stát,

jenž se tyčí nad lidmi jako nad stádem dobytčat. Problém, který Tocqueville v pečovatelském státě viděl, nebyl primárně fiskální, nýbrž morální: nebyla to jen vysoká míra zdanění, jež sama o sobě je umenšením svobody lidí, nýbrž fakt, že zaopatřovací stát lidi korumpuje v tom smyslu, že u nich podkopává ctnosti a návyky nezbytné pro život ve svobodě. Bere lidem dospělost a činí z nich děti, drogově závislé na své chůvě, kterou je stát.

*Alexis de Tocqueville
byl nejlepším přítelem
demokracie, jakého kdy
měla, ale zároveň – či
možná právě proto – jejím
nejsoudnějším kritikem.*

Za jeden z hlavních příznaků schopnosti lidí žít ve svobodě – a v odpovědnosti, jež je od pravé svobody neoddelitelná – je jejich schopnost iniciativně a spontánně řešit společenské problémy a nečekat na stát. Tocqueville v dalších svých neméně známých pasážích psal, že kdykoli se ve společnosti vyskytl nějaký problém či potřeba něco pro obecné dobro udělat, finančně a organizačně za tím stál ve Francii stát, v Anglii místní šlechtic a v Americe dobrovolné sdružení občanů. Občané se svobodně a dobrovolně sdružili, aby danou potřebnou činnost vykonali. Tuto schopnost Američanů zakládat ad hoc dobrovolná sdružení za účelem obecného prospěchu Tocqueville velice obdivoval a považoval ji za jednu z hlavních známek způsobilosti Američanů (na rozdíl od mnohých kontinentálních Evropanů) pro život ve svobodě.

Tuto schopnost – vlastně ctnost – samostatnosti, odpovědnosti a svépomoci, stejně jako mnohé další ctnosti ostatní, Tocqueville považoval za nezbytné pro udržení svobodné a zároveň demokratické společnosti. Moderní relativistický liberalismus však osobní ctnosti považuje za pro svobodu irrelevantní, nebo dokonce po-

dezřelé. A věci zhoršuje ještě i ten fakt, že v rámci celé společnosti (na rozdíl od stocických jednotlivců aristokratické povahy) jsou ctnosti nemyslitelné bez náboženství. Tocqueville proto považoval náboženství, konkrétně křesťanství, za jednou ze dvou naprosto zásadních podmínek toho, aby se demokracie nezvrhla v tyranii (tou druhou je decentralizace). Pokud je v zemi tyranie či diktatura, lidé nemusí být ctnostní (mohou být jacikoli), a vládcce je už k poslušnosti donutit – silou. Pokud však máme demokracii, v níž jsou lidé zároveň vládci i ovládaní, pak aby se nestali kolektivním tyranem, je nezbytné, aby byli ctnostní. V demokracii zachrání svobodu lidí před jimi samými jen jejich ctnosti, tj. schopnost ovládat a kontrolovat své vášně a touhy.

To bylo, mimochodem, i mínění otců-zakladatelů americké republiky. Její ústavu a svobodné instituce považovali za vhodné jen pro lidi ctnostné a tudíž nábožensky založené, nikoli pro jakékoli jiné. V jejich pohledu – a v Tocquevillově pohledu – bylo náboženství strážcem a pomocníkem svobody (samozřejmě, náboženství nepropojené se státní mocí a neopatřené státní mocí, leč existující paralelně ve společnosti jako mravní autorita). V pohledu sekularismu moderního liberalismu je však křesťanství vnímáno jako nepřítel svobody a proto moderní liberalismus tradiční západní náboženství, judaismus a křesťanství, odmítá.

Všechny předpoklady, jež Tocqueville považoval za nezbytné pro udržení svobody v demokratickém věku – malý, omezený stát; iniciativnost, soběstačnost a odpovědnost občanů; jejich schopnost zakládat dobrovolná sdružení a nečekat na stát; ctnosti a náboženství; jakož i decentralizace státní moci – jsou v moderní západní společnosti na ústupu. Jak pevné jsou tudíž základy svobody dnes, nyní, a u nás? Dle Tocquevilla, ne příliš. ■

ADVENT V NÁS

Jindřich Forejt
ředitel protokolu
Kanceláře prezidenta republiky

Nedávnou návštěvu papeže Benedikta XVI. v České republice provázela diskuse, do jaké míry je naše země ateistická a zda se již plně neodpoutala od svých křesťanských kořenů. Teologové, filozofové i političtí komentáři vyjadřovali své názory a formulovali mnohdy snad až příliš složité teze na jejich podporu. Toto téma má však svůj naprosto specifický rozměr a dotýká se každého jednoho z nás.

Nemyslím si, že bychom si snad nebyli vědomi důležitosti a nepostradatelné role křesťanství – minimálně tedy v té „naší“ části světa. Ať už jde o architekturu, hudbu či vědu... snad ve všech oblastech lidského konání je vidět jasný odraz křesťanského dědictví. V obecné rovině je jeho vliv patrný při pouhém letmém pohledu na česká města a vesnice – a to bez ohledu na jejich velikost či počet obyvatel. Téměř všude lze nalézt kostel, klášter, kapli či alespoň boží muka.

Symbole křesťanství a křesťanského života prostě patří

do každodenní reality. Jsou součástí naší kultury, jejího chápání a definice. K tomu patří přirozeně také slavení církevních svátků v průběhu roku – jako nyní doby adventní.

Příležitost k sebereflexi

Na rozdíl od vánoc, které byly součástí ustáleného životního cyklu i v době komunistické, musel si advent své místo v našich životech za posledních dvacet let dobýt zpět. Co je tedy vlastně advent? Odkdy se slaví a jak ho vnímáme dnes? V jaké formě přetrvává do budoucna? Naučili jsme se vůbec znovu vyslovovat slovo „advent“?

Původně řecký pojem „adventus“ znamená „příchod“ a křesťané se v této době připravují na slavnost narození Ježíše Krista. Advent také vymezuje počátek nového liturgického roku (na rozdíl od roku kalendářního). Slavení čtyř adventních nedělí zavedl papež Řehoř Veliký a v Evropě má tradici již od 4. století.

Pro naše předky znamenal adventní čas dobu klidu, zastavení se, zamýšlení a osobní

přípravy na vánoční svátky. Lidé přemýšleli o sobě, svém konání, mezilidských vztazích a především o svém vztahu k Bohu. I dnes zní v kostelech při ranních mších – tzv. rorátech – nádherné adventní písně, které inspirují k sebereflexi. České liturgické zpěvy jsou navíc považovány za naprosto jedinečné. I v tom je skryt hluboký odkaz této výjimečné doby.

Pro většinu z nás je advent počátkem 21. století rozdělen do čtyř hektických týdnů, během nichž se snažíme stihnout vánoční nákupy, pečení cukroví a zachovat si zdravou mysl při všudypřítomném hraní a zpívání vánočních koled, které předem oslavují svátky, jež pak pro mnohé končí dříve, než vůbec stihnou začít. A mimochodem – pojmenování nedělí na zlatou, stříbrnou či bronzovou je čistě umělé a nemá nic společného s křesťanským chápáním adventu.

Křesťanské symboly

Hned v několika evropských zemích probíhá v současné době vášnivá debata o zachování či případném odstranění křesťanských symbolů z veřejných míst. Obecně se tyto diskuze prezentují jako „politicky korektní“, snažící se najít rovnováhu mezi různými kulturami a vyznáními. Ale proč vlastně?! Tyto

snahy přece vůbec nesouvisí s rozvíjením dialogu mezi církvemi či náboženskými společenstvími ani se svobodou vyznání jednotlivce. Vážně se však dotýkají identity a kořenů daného historického prostoru.

Neměli bychom zapomenout, že tolerance jiné kultury neznamená nutnost vzdání se či omezování té vlastní. Úsilí o nastolení jakési konfesní neutrality ohrožuje pocit osobní identifikace jedince s určitým „domovským“ prostředím. Je-li něco součástí historického odkazu – a tedy i nás samých – měli bychom to chránit. Pokud se totiž svého dědictví vzdáme, vystavíme se nebezpečí vymizení tradičního pojetí hodnot, o které se stále principiálně opíráme.

Snad nebudeme nikdy muset hlasovat o zachování adventu a jeho místě v kalendáři. Adventní doba totiž skýtá pro každého z nás možnost zamyslet se nad věcmi, které považujeme snad za příliš samozřejmé, které jsou však ve své podstatě křehké a zranitelné. Pokud zůstaneme „advent“ v nás, bude zajištěn i nadále jeho odkaz a lidé se budou i v budoucnu těšit z předvánoční doby plné radostného očekávání a přátelství navzájem: „Požehnaný čas adventní.“

NABÍZÍME

Jan Kalvín
Pět set let od narození

Sborník textů

Jakub Trojan, Miloslav Bednář, Stanislav Příbyl, Marek Loužek, Paul Johnson, Robert Hart, Tomáš Evan, Pavel Keřkovský, Pavel Kohout, Roman Míčka

Předmluva Václava Klause
Výňatky z díla Jana Kalvína

č. 79/2009

cep
CENTRUM
PRO EKONOMIKU A POLITIKU

Cena: 70 Kč, 142 stran.

**Vztah
církví a státu**

Sborník textů

Pavel Dostál, Dominik Duka, Jiří Hanuš, Marek Loužek, Rudolf Bubik, Miroslava Němcová, Stanislav Příbyl, Jindřich Dejmeke, Jana Řepová, Robert Jan Hřebíček

Smlouva mezi ČR a Svatým stolcem
Výhrady prezidenta ke smlouvě s Vatikánem

č. 31/2004

cep
CENTRUM
PRO EKONOMIKU A POLITIKU

Cena 70 Kč, 154 stran.

objednávky na www.cep.in.cz, tel. 222 814 666, e-mail: cep@cep.in.cz